

БІБЛІОТЕКА ВЧИТЕЛЯ

Н.О. Будна

УРОКИ РОЗВИТКУ ЗВ'ЯЗНОГО МОВЛЕННЯ

3 клас

До підручника

М.С. Вашуленка, О.І. Мельничайко, Н.А. Васильківської

ТЕРНОПІЛЬ
НАВЧАЛЬНА КНИГА – БОГДАН

Богдан

УДК 371.32:821.161.2
ББК 74.268.3Укр
Б90

Серію «Бібліотека вчителя» засновано 2007 року

Рецензенти:

кандидат педагогічних наук, доцент

Онишків З.М.

вчитель вищої категорії, старший вчитель

Походжай Н.Я.

Будна Н.О.

Б90 Уроки розвитку зв'язного мовлення : 3 кл. : до підруч. М.С. Вашуленка, О.І. Мельничайко, Н.А. Васильківської / Н.О. Будна — Тернопіль : Навчальна книга — Богдан, 2014. — 96 с. — (Бібліотека вчителя).

ISBN 978-966-10-1765-7 (серія)

ISBN 978-966-10-3913-0

У посібнику подано розгорнуті конспекти уроків з розвитку зв'язного мовлення, зміст яких відповідає навчальній програмі МОН України з української мови для учнів 3 класу. Наведений матеріал допоможе учителеві організувати мовленнєву діяльність учнів на уроках, сприятиме ефективному засвоєнню програмового матеріалу.

Для вчителів початкових класів і студентів педагогічних навчальних закладів.

УДК 371.32:821.161.2
ББК 74.268.3Укр

*Охороняється законом про авторське право.
Жодна частина цього видання не може бути відтворена
в будь-якому вигляді без дозволу автора чи видавництва.*

Навчальне видання

БУДНА Наталя Олександрівна

УРОКИ РОЗВИТКУ ЗВ'ЯЗНОГО МОВЛЕННЯ

3 клас

До підручника

М.С. Вашуленка, О.І. Мельничайко, Н.А. Васильківської

Головний редактор *Богдан Будний*

Редактор *Марія Мигаль*

Обкладинка *Аліни Воронкової*

Комп'ютерна верстка *Тетяни Золосдової*

Підписано до друку 22.06.2014. Формат 60х84/8. Папір офсетний.
Гарнітура Таймс. Умовн. друк. арк. 11,16. Умовн. фарбо-відб. 11,16.

Видавництво «Навчальна книга — Богдан»
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру видавців,
виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції
ДК № 4221 від 07.12.2011 р.

Навчальна книга — Богдан, просп. С. Бандери, 34а, м. Тернопіль, 46002
Навчальна книга — Богдан, а/с 529, м. Тернопіль, 46008
тел./факс (0352) 52-19-66; 52-06-07; 52-05-48
office@bohdan-books.com
www.bohdan-books.com

ISBN 978-966-10-1765-7 (серія)
ISBN 978-966-10-3913-0

© Навчальна книга — Богдан, 2014

ОРІЄНТОВНИЙ КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Тема уроку	№ с.	Дата
1.	Усне та писемне мовлення. Звертання.	5	
2.	Ти і твій співрозмовник. Складання оповідання за малюнком і планом.	13	
3.	Текст. Текст-розповідь. Складання розповіді на задану тему.	21	
4.	Про що говорить заголовок.	27	
5.	Засоби зв'язку речень у тексті. Складання розповіді за малюнком і кінцівкою.	31	
6.	Тема і мета в текстах. Текст-розповідь. Складання оповідання за опорними словами на тему «Хитрий їжачок».	37	
7.	Текст-опис. Твір-опис на основі власних спостережень «Калина під моїм вікном».	43	
8.	<i>II варіант уроку.</i> Урок-гра «Щасливий випадок».	48	
9.	Про одне і те ж по-різному. Складання твору про мороз за поданим початком і планом.	49	
10.	Твір на тему «Мое місто (село)».	55	
11.	Казка мудрістю багата. Складання казки за уявою на тему «Краплинки-сестрички».	59	
12.	Складання плану.	65	
13.	Переказуємо детально. Детальний переказ оповідання за планом.	69	
14.	Переказ стислий і вибірковий.	75	
15.	Порівняй і доведи. Твір за початком.	81	
16.	Текст-міркування. Побудова текстів-міркувань.	87	
17.	Як писати листи, листівки.	91	
17.	Редагування текстів.	95	

УРОК 1

УСНЕ ТА ПИСЕМНЕ МОВЛЕННЯ. ЗВЕРТАННЯ

Дата _____

Клас _____

Мета. Закріпити відомості учнів про усне й писемне мовлення; розвивати уміння правильно сприймати емоційно-оцінну інформацію висловлювання, розуміти значення загального тону, темпу, гучності голосу; формувати уміння знаходити в тексті і виділяти голосом слова, найважливіші для висловленої думки; вчити правильно інтонувати речення, різні за метою висловлювання; правильно вживати звертання; орієнтувати мовлення на слухача (співрозмовника, ситуацію), врахування теми, мети висловлювання; виховувати ввічливість.

Обладнання. Добірка малюнків на тему, казки «Вовк і семеро козенят», «Івасик-Телесик», «Довідник учня початкових класів» (Тернопіль: Навчальна книга – Богдан).

Додатковий матеріал до уроку

Хід уроку

I. Організаційний момент.

II. Актуалізація опорних знань.

1. Ігрова ситуація.

— Діти, зараз ми проведемо з вами гру «Мовчанка». Правила гри такі: всі сидять мовчки. Хто перший заговорить, той програв. Але я гадаю, що нікому із вас не хочеться програвати. Отже, всі будемо мовчати, поки не почуємо сигналу про кінець гри. *(Діти разом з учителем мовчать 1-2 хвилини.)*

2. Бесіда.

— Чи добре нам було так сидіти?

— А коли б ми весь час мовчали?

Уявімо на хвилину, що люди мовчать удома, на вулиці, в школі. Ось у Петрика заболіла голова, у Наталочки зуб випав. Оленка одержала в подарунок гарну ляльку. Миколка змайстрував диво-машину. Та про все це вони не можуть нікому й нічого сказати. Чи легко так жити? Чи цікавим було б життя на землі? Якби люди весь час мовчали, то ніколи не змогли б дізнатися ні про себе, ні про своїх товаришів.

— Як ви гадаєте, за допомогою чого ми висловлюємо свої думки, бажання, мрії? *(За допомогою мови, слів.)*

— А коли людина починає говорити, розмовляти? *(Ще в ранньому віці.)*

— З ким найперше спілкується дитина? *(З мамою.)*

— Що ж допомагає їй порозумітися з мамою, татом, дідусем, бабусею? *(Мовлення.)*

— Отже, якби не було мовлення, чи змогла б маленька дитина навчитися говорити, розуміти, висловлювати свої потреби? *(Ні, не змогла б.)*

3. Підсумок.

— Таким чином, діти, мовлення необхідне, щоб люди обмінювалися думками, висловлювали почуття.

III. Оголошення теми і мети уроку.

— У класі ми також не обійдемося без мовлення, будемо вчитися говорити гарно, правильно, літературно. На уроці ми повторимо про усне і писемне мовлення, розглянемо різні висловлювання, будемо визначати їх тон, темп, гучність голосу, формувати уміння помічати в тексті і виділяти голосом слова, найважливіші для висловлення думки, правильно інтонувати речення, різні за метою висловлювання.

IV. Робота з мовним матеріалом.

1. Закріплення знань про форми мовлення. Завдання 1 (зошит, с. 3).

Розглянути малюнки.

а) Бесіда за другим малюнком.

— Кого зображено на другому малюнку? *(Дітей.)*

- Що вони роблять? (*Розмовляють.*)
- З чого це видно? (*Один хлопчик показує щось руками, другий хлопчик — щось відповідає.*)
- За допомогою чого вони висловлюються? (*Словами.*)
- Що, крім того, їм допомагає висловлюватись? (*Міміка, жести.*)
- Як ви гадаєте, хлопчик одразу отримує відповідь від першого хлопчика чи через якийсь час? (*Відразу.*)
- А можна почути, про що вони розмовляють? (*Можна, але тільки тоді, коли хтось із нас за них поговорить.*)

Підсумок.

— Правильно, ми можемо сказати тільки тоді, коли почуємо голос. Ми його чуємо, коли звертаємось один до одного, ставимо запитання і отримуємо відповіді. Це і є усне мовлення.

— Де можна почути усне мовлення? (*На вулиці, у теле- і радіопередачах (четвертий малюнок), у класі.*) Це і розмова товаришів, і відповідь учня на уроці, і виступ артиста на сцені.

б) Бесіда за третім малюнком.

— Кого ви бачите на цьому малюнку? (*Дівчинку.*)

— Що вона робить? (*Читає книжку.*)

— Яку форму мовлення сприймає дівчинка під час читання? (*Писемну.*)

Підсумок.

— Це писемна форма мовлення. Таке мовлення ми бачимо і читаємо.

— Де ми стикаємося з писемним мовленням? (*У книжках (перший малюнок), журналах, газетах, оголошеннях.*)

— Правильно, це і книга, і лист, і телеграма, і наукова праця, і плакат.

в) Ігрова ситуація.

— Уявімо, що ми з вами у продуктовому магазині. Нам треба купити хліба. Оберемо зараз продавця і покупця за допомогою лічилки.

Ми зібралися погратись,

Ну, кому ж бо починати?

Раз-два-три —

Починаєш ти.

Покупець:

Продавець:

— Добрий ранок!

— Добрий ранок!

— Дайте, будь ласка, хліба.

— Вам чорного чи білого?

— Білого.

— Будь ласка, візьміть.

— Дякую. А булочки у вас свіжі?

— Свіжі. Скільки вам дати?

— Діти, чи все нам зрозуміло у розмові продавця з покупцем? (*Так.*)

— Так, правильно, зрозуміло. В усному мовленні використовуються неповні (короткі) речення, завжди вживаються слова ввічливості.

— А чи користуємося ми в магазині писемною формою мовлення? (*Діти не впевнені, але так.*)

Це тоді, коли покупець буде самостійно читати написи назв відділів, товарів, ціну тощо.

— Діти, уявімо, що ваш товариш довго хворів, не ходив до школи, і ви його давно не бачили. Та ось несподівано він прийшов. Як ви його зустрінете? Що скажете? Яку форму мовлення використаєте? (*Усну.*)

— Ваш товариш у лікарні, до нього не пускають відвідувачів, можна передати тільки записку. Що ви йому напишете? Яка це буде форма мовлення? (*Писемна.*)

Підсумок.

— Які є форми мовлення?

— Чим відрізняється усне мовлення від писемного?

УРОК 8
ПРО ОДНЕ І ТЕ Ж ПО-РІЗНОМУ.
СКЛАДАННЯ ТВОРУ ПРО МОРОЗ
ЗА ПОДАНИМ ПОЧАТКОМ І ПЛАНОМ

Дата _____
Клас _____

Додатковий
матеріал до уроку

Мета. Формувати в учнів уміння розрізняти науково-популярні та художні описи, використовувати лексичні засоби для створення художніх описів; розвивати навички усного і писемного мовлення, уміння бачити і відчувати красу природи; заохочувати дітей до творчості, збагачувати словниковий запас; виховувати уважне ставлення до слова, до природи рідного краю, бережливе ставлення до навколишнього середовища.

Обладнання. Зимові пейзажі, малюнок сон-трави, ілюстрація шишкаря, запис «Пір року» («Зима») П.І. Чайковського.

Хід уроку

I. Організаційний момент.

Холодно зараз в лісах і лугах,
Холодно зайчикам, лискам, птахам.
Затишно, тепло в класі у нас.
Доброго дня вам, вітаю я вас.

II. Актуалізація опорних знань.

1. Слухання запису музики П.І. Чайковського «Пори року» — «Зима».
— Які картини природи ви намалювали в своїй уяві, слухаючи цю музику?
2. Слово вчителя.

— Ще зовсім недавно ми бродили з вами в осінньому лісі. Під ногами шурхотіло опале листя. Сумну пісню співали птахи. А сьогодні — під теплою білою ковдрою сплять деревця і травинки. Не чути співу птахів. Що це за пора року?

Стало біло навкруги,
Я розтрушую сніги,
Наганяю холоди,
Воду сковую в льоди;
В дружбі з дітьми я всіма.
Здогадались? Я ... (*Зима*).

Так, це зима. Скільки гарного навкруги взимку — блискучі бурульки, ажурні сніжинки, таємничі кучугури! Казкова краса зими притягує, хвилює, бентежить нашу уяву. Почуття переповнюють наше серце. Але як непросто їх висловити — бракує слів!

III. Оголошення теми і мети уроку.

— Сьогодні на уроці ми поговоримо про казкову красу зими, будемо вчитися розрізняти науково-популярні та художні описи, вміло використовувати різні лексичні засоби (епітети, порівняння, образні вислови, слова з переносним значенням) для створення своїх художніх описів; будемо розвивати навички усного і писемного зв'язного мовлення, збагачувати свій словниковий запас, навчимося бачити і відчувати красу природи.

Вирушаємо в подорож. А допоможе нам у мандрівці... Послухайте, хто.

IV. Робота з мовним матеріалом.

1. Загадка.

Ніжна зірка сніжно-біла
На рукав згори злетіла,
Поки ніс її сюди —
Стала краплею води. (*Сніжинка*)

2. Бесіда.

— Чому ви вважаєте, що це сніжинка?

- А коли ви вперше цього року побачили сніг, сніжинки?
- Який настрій був у вас? Чому?
- Що нагадував політ сніжинок?
- А де ж поділася сніжинка?
- Чому вона розтанула? У що перетворилася?
- А чи знаєте ви, як утворюються сніжинки?

3. Порівняння художнього та наукового текстів.

- а) — А ось Ліна Костенко — відома поетеса — уявила собі це так.

Сидить пряля та пряде —
Сніг іде-іде-іде.
Нитка рветься де-не-де,
А вона пряде й пряде.
Вже напряла хуртовин
На шапки для верховин,
На сувої полотна,
На завісу для вікна.
На хустинку й покривало —
Мало-мало-мало-мало.
Сніг іде-іде-іде,
А вона пряде й пряде.

- Який це текст? (*Текст-опис, а опис — художній.*)

— Чому? (*Зима зображається як жива істота, порівнюється з прялею, сніг іде (з переносним значенням), зима пряде нитки і т. п.*)

- б) — А ось у книжці з природознавства ми зустрічаємо такий опис зими.

Зима — це пора року. Характеризується короткими днями і довгими ночами, сильними морозами, холодними хуртовинами, завірюхами. Вода в річках та ставках замерзає. Земля укрита білим снігом. Деревя стоять без листяного покриву, лиш ялинка одна залишається зеленою. Окремі пташки полетіли в теплі краї, а зимуючі — переселяються ближче до людських жител в пошуках їжі.

- Який це текст-опис? (*Науково-популярний.*)

- Чому? (*Вказуються конкретні ознаки зими.*)

- в) Висновок.

— Отже, добір слів, речень зумовлюється темою та основною думкою тексту. Ми практично переконуємося, що в діловому тексті переважають слова, речення, які конкретизують іменники, передають наукову інформацію, а в художньому — вони слугують засобом образності, створюють художні образи.

- г) Завдання 1 (зошит, с. 18).

— Прочитати тексти. Визначити, який із них науковий, а який — художній. Довести свої міркування. (*Про сон-траву.*)

- г) — А сніжинки летять і летять на землю.

Коли усі квітки зів'яли,
На чорну землю ми упали —
Накрили килимом пухнастим,
А ще мереживом сріблястим,
Адже не гірші ми за квіти.

Олександр Олесь

4. Складання наукових та художніх описів.

- а) Слово вчителя.

— Присмерком починають спускатися на землю перші мохнаті сніжинки. Спочатку небагато, а потім більше і більше пурхає їх у морозному повітрі, безшумно сідає на зелені мохи, почорніле листя, кудлаті гілки ялин. Пухнаста ковдра стелиться по землі. А на ранок навкруги чисто, біло.

В. Пархоменко

— Заглянув зимовий ранок у наше віконце. Тихо постукав: «Доброго ранку!», — і пішов далі. Та я помітила, що ранок похмурий, чомусь заклопотаний... Що ж трапилось? Виходжу на подвір'я і бачу... у студеній високості

УРОК 17 РЕДАГУВАННЯ ТЕКСТІВ

Дата _____

Клас _____

Мета. Формувати вміння удосконалювати власні висловлювання, доречно вживати слова чи речення відповідно до теми і мети, простежувати послідовність викладу; збагачувати словниковий запас учнів; розвивати увагу, пам'ять, мислення; виховувати любов і повагу до слова.

Обладнання. Ілюстрації із зображеннями весни, бджілки, зайця, лелеки, картина «Весна прийшла».

Додатковий матеріал до уроку

Хід уроку

I. Організаційний момент.

II. Актуалізація опорних знань.

1. Вступне слово вчителя.

— Послухайте твір, складений Олегом. Які недоліки ви помітили?

Можна проаналізувати учнівський твір з якимись недоліками.

Або такий текст.

Зайчик зупинився на галявинці. Зайчик злякано прислухається до шелестіння дерев. Лячно зайчику самому в лісі.

— Які слова повторюються в тексті? (*Зайчик, зайчику.*)

— Яке слово замість цього можна вжити у другому реченні? (*Звірятко.*)

— А в третьому реченні? (*Малому.*)

2. Послухати уважно твір Олесі і визначити, чи відповідає зміст заголовку.

Снігова баба

Взимку діти гралися у дворі. Руки у них мерзли. Але баба снігова вийшла гарна.

Бесіда.

— Чому зміст розповіді не відповідає заголовку?

— Якими реченнями слід доповнити текст, щоб виразно постала його мета?

3. Підсумок вчителя.

— Отже, при складанні різних творів, оповідань, описів, міркувань, при написанні листів, заміток можуть бути різні недоліки: повтори слів, речень, незавершеність висловлювань, невміння встановити межі речень, непослідовне розташування речень, абзаців та інші.

III. Оголошення теми і мети уроку.

— Отже, на сьогоднішньому уроці ми будемо вчитися удосконалювати різні висловлювання, доречно вживати слова та речення відповідно до теми і мети висловлювання, простежувати послідовність викладу, тобто будемо вчитися редагувати тексти.

Редактор — це той, хто редагує текст, тобто опрацьовує, виправляє, готує до друку літературну працю. Редактор працює у видавництві, редакції, на радіо чи телебаченні.

IV. Робота з мовним матеріалом.

1. Пам'ятка для повного аналізу власного висловлювання у єдності змісту, структури і мовного оформлення.

• Чи відповідає зміст висловлювання заголовку (можливо, пропущене головне); як підтверджується фактами головна думка; чи немає у тексті зайвих слів і речень?

• Чи правильно побудовано текст; як зв'язані між собою його частини і речення; як усунути невиправдані повтори?

• Як дібрано слова для розкриття теми; які з них вжито у незвичному значенні; чи правильно побудовано речення?

• Чи цікаво і зрозуміло все викладено?

2. Завдання 1 (зошит, с. 41).

— Прочитати подані речення. Вибрати з них ті, які тобі подобаються, і скласти з ними текст на тему «Весна прийшла». Записати текст.

3. Колективне редагування.

Мак

У полі розквітли великі червоні квіти. Поле стало схожим на великий чудовий килим. Вони схожі на велике полум'я. Це розквітли польові маки.

Бесіда.

— Які недоліки помітили в тексті? (*Порушення логічного зв'язку між реченнями, повторення слів, уживання спільнокореневих слів.*)

Удосконалений текст.

Мак

У полі розквітли великі червоні маки. Здалеку вони схожі на велике червоне полум'я. Поле — неначе безмежний чудовий килим. Гарно, коли зацвітає польовий мак!

4. Самостійне редагування. Завдання 2 (зошит, с. 41).

— Відредагувати запропоновані тексти і записати удосконалені.

а) Я вчуся у другому класі. У мене є багато товаришів. Особливо я дружу з Олегом. Ми з ним сидимо за одною партою. Після уроків разом йдемо додому.

б) Наталочка виручила бджілку з біди. Комашка хотіла напитися і впала в бочку з водою. Дівчинка кинула на воду листочок. Вилізла на нього бідолаха, обсушила крильця та й полетіла.

5. Завдання 3 (зошит, с. 42).

— Прочитати твір Іванка.

— Чи відповідає зміст тексту заголовку? (*Ні.*)

— Які речення не відповідають заголовку? (*Друге і третє.*)

— Яке речення потрібно вставити, щоб зміст відповідав заголовку? (*Задні ноги у нього довші, ніж передні.*)

6. Фізкультхвилинка.

Раз! Два! Три! Чотири! П'ять!

Час прийшов нам спочивать.

То ж піднімем руки вгору,

Ніби глянемо на зорі.

А тепер всі руки в боки,

Як зайчата — скоки-скоки!

Десять! Дев'ять! Вісім! Сім!

Час за парти нам усім.

V. Робота над деформованим текстом.

1. Бесіда.

— Прочитати речення.

— Чи утворюють вони текст? (*Ні.*)

— Чому? (*Абзаци не зв'язані між собою, порушена послідовність висловлювання.*)

— Як відредагувати текст? (*Переставити абзаци: перший абзац має бути третім абзацом; другий — другим; третій — першим абзацом тексту.*)

2. Добір заголовка.

Де ж лелечина пара? Одинокий лелека. Самотність. Туга.

3. Запис удосконаленого тексту (с. 43).

4. Перевірка написаного.

VI. Підсумок уроку.

— Що означає відредагувати текст?

— Які види недоліків можуть траплятися в текстах?